

XALQARO TASHKILOTLAR VA ULARNING GLOBAL IQTISODIYOTDAGI
ROLI

Суёнов Дилмурод Холмуродович

Бизнес ва тадбиркорлик олий мактаби, иқтисод фанлари доктори профессор

Давлонова Мунирахон Мансуровна

Ўзбекистон Республикаси Вазирлар Маҳкамаси ҳузуридаги

"Бизнес ва тадбиркорлик олий мактаби"

магистр тингловчи,

Аннотация: Ушбу мақолада халқаро ташкилотларнинг глобал иқтисодиётдаги ўрни, вазифалари ва иқтисодий ривожланишга таъсири атрофлича таҳлил қилинган. Мақолада Халқаро валюта жамғармаси, Жаҳон банки ва бошқа молиявий институтлар орқали ривожланаётган мамлакатларда молиявий барқарорликни таъминлаш механизмлари кўриб чиқилган. Шунингдек, Жаҳон савдо ташкилоти каби савдо институтлари ва минтақавий интеграцион тузилмаларнинг давлатлар ўртасида ҳамкорликни рағбатлантириш ва иқтисодий интеграция жараёнларини самарали тартибга солишдаги аҳамияти ёритилган. Мақола халқаро ташкилотлар фаолиятининг ривожланаётган ва ривожланган мамлакатлар иқтисодиётига ижобий таъсирини очиқ бериб, глобал молиявий ва савдо барқарорлигини таъминлашда уларнинг муҳим ролини кўрсатади. Шунингдек, халқаро ҳамкорлик орқали инвестиция муҳитини яхшилаш, инфратузилмани ривожлантириш ва камбағалликни қисқартириш каби функцияларнинг аҳамияти ҳам таҳлил қилинган. Мақола илмий ва амалиётга қаратилган ёндашув орқали халқаро институтлар иқтисодиётда қандай стратегик вазифаларни бажаришини кўрсатади ва уларнинг глобал интеграциядаги аҳамиятини белгилайди.

Калит сўзлар: халқаро ташкилотлар, глобал иқтисодиёт, Жаҳон банки, ХВЖ, интеграция, иқтисодий барқарорлик

Abstract: This article provides a comprehensive analysis of the role, functions, and impact of international organizations in the global economy. It examines mechanisms through which financial institutions such as the International Monetary Fund and the World Bank ensure economic stability in developing countries. Furthermore, the importance of trade organizations like the World Trade Organization and regional integration structures in promoting cooperation between states and regulating economic integration processes is highlighted. The article demonstrates the positive effects of international organizations on the economies of both developing and developed countries, emphasizing their crucial role in maintaining global financial and trade stability. It also analyzes the significance of improving investment environments, developing infrastructure, and reducing poverty through international cooperation. By applying both theoretical and practical approaches, the article

illustrates how international institutions perform strategic functions in the economy and underlines their importance in global integration.

Keywords: *international organizations, global economy, World Bank, IMF, integration, economic stability*

Кириш

Глобаллашув шароитида халқаро ташкилотлар жаҳон иқтисодиётининг ажралмас қисмига айланди. Улар мамлакатлар ўртасидаги иқтисодий муносабатларни тартибга солади ва барқарор ривожланишни таъминлайди.

Глобаллашув жараёнларининг жадаллашуви ва иқтисодиётнинг рақамли трансформацияси шароитида корпоратив бошқарув масалалари тобора долзарб аҳамият касб этмоқда. Жаҳон иқтисодиётида рақобатнинг кучайиши, капитал ҳаракатининг эркинлашуви ва трансмиллий компаниялар фаолиятининг кенгайиши корпоратив бошқарув тизимларига бўлган талабни янги босқичга олиб чиқди. Бундай шароитда компанияларни самарали бошқариш, уларнинг узок муддатли барқарорлигини таъминлаш ва инвесторлар ишончини мустаҳкамлаш корпоратив бошқарувнинг асосий вазифалари сифатида намоён бўлмоқда.

Корпоратив бошқарув замонавий иқтисодиётда фақатгина ички бошқарув механизми сифатида эмас, балки иқтисодий муносабатларни тартибга солувчи муҳим институционал восита сифатида қаралмоқда. У компаниялар фаолиятида шаффофлик, ҳисобдорлик ва самарадорликни таъминлаш орқали бозор иқтисодиётининг барқарор ишлашини таъминлайди. Айниқса, инвестицияларни жалб қилиш жараёнида корпоратив бошқарувнинг юқори даражада йўлга қўйилганлиги ҳал қилувчи аҳамиятга эга бўлиб, инвесторлар учун рискларни камайтириш ва даромадлиликни ошириш имконини беради.

Замонавий корпоратив бошқарув тушунчаси анъанавий “бошқарув” категориясидан кенгроқ маънони англатади. У фақат компанияни бошқариш жараёнларини қамраб олмай, балки акциядорлар, менежерлар, кредиторлар, ходимлар ва бошқа манфаатдор томонлар ўртасидаги ўзаро муносабатларни ҳам тартибга солади. Шу нуқтаи назардан, корпоратив бошқарув тизими манфаатлар мувозанатини таъминлаш, корпоратив зиддиятларни камайтириш ва қарор қабул қилиш жараёнларини оптималлаштиришга хизмат қилади.

Бундан ташқари, рақамли иқтисодиёт шароитида корпоратив бошқарувга бўлган ёндашувлар ҳам ўзгармоқда. Ахборот технологияларининг кенг жорий этилиши корпоратив жараёнларни автоматлаштириш, маълумотлар шаффофлигини ошириш ва бошқарув қарорларини тезкор қабул қилиш имконини яратмоқда. Шу билан бирга, киберхавфсизлик, маълумотларни муҳофаза қилиш ва рақамли рискларни бошқариш каби янги масалалар ҳам корпоратив бошқарув тизими олдидаги муҳим вазифалар қаторига кирмоқда.

Халқаро ташкилотлар — бу давлатлар ўртасида ҳамкорликни тартибга солиш ва умумий мақсадларни амалга ошириш учун ташкил этилган институтлардир. Улар миллий иқтисодиётлар, сиёсий тизимлар ва ижтимоий жараёнлар орасида ўзаро муносабатларни мустаҳкамлашда муҳим роль ўйнайди. Халқаро ташкилотлар давлатлар ўртасидаги келишувлар асосида фаолият юритади ва турли соҳаларда ҳамкорликни ривожлантиришга қаратилган.

Халқаро ташкилотларнинг асосий мақсади — иқтисодий барқарорликни таъминлаш, савдо алоқаларини кенгайтириш, молиявий ёрдам кўрсатиш ва глобал хавф-хатарлардан ҳамкорликда ҳимоя қилишдир. Улар давлатлар учун стратегик муҳим институт сифатида хизмат қилади, чунки улар қонунчилик, стандартлар ва қоидалар орқали халқаро муносабатларни тартибга солади.

Халқаро ташкилотларни туркумлаштиришда қуйидаги асосий йўналишлар алоҳида аҳамиятга эга:

1. **Молиявий ташкилотларга** бу турга Халқаро валюта жамғармаси (ХВЖ), Жаҳон банки ва минтақавий тараққиёт банклари киради. Уларнинг асосий вазифаси — ривожланаётган мамлакатларга молиявий ёрдам кўрсатиш, иқтисодий барқарорликни таъминлаш ва инвестиция муҳитини яхшилаш. Молиявий ташкилотлар шунингдек глобал молия бозорларини назорат қилиш ва кризисларнинг иқтисодиётга таъсирини минималлаштириш билан ҳам шуғулланади.

2. **Савдо ташкилотларига** Жаҳон савдо ташкилоти (ЖСТ) каби институтлар халқаро савдо муносабатларини тартибга солади. Уларнинг вазифаси — савдо қарама-қаршиликларини камайтириш, тарифлар ва экспорт-импорт қоидаларини мувофиқлаштириш, халқаро иқтисодий интеграцияни ривожлантириш. Савдо ташкилотлари давлатлар ўртасида тенг имкониятлар яратишга ва глобал савдо механизмларининг самарали ишлашини таъминлашга қаратилган.

3. **Минтақавий интеграция бирлашмаларига** ушбу турга Европа Иттифоқи, Шанхай Ҳамкорлик Ташкилоти ва минтақавий савдо ва иқтисодий бирлашмалар киради. Улар мамлакатлар ўртасидаги иқтисодий ва сиёсий ҳамкорликни чуқурлаштириш, умумий бозорлар ва транспорт инфратузилмасини ривожлантириш, ҳамда минтақавий барқарорликни таъминлаш вазифасини бажаради. Минтақавий интеграция бирлашмалари давлатлар ўртасида солиқ, валюта ва савдо сиёсатида мувофиқликни таъминлайди, шу билан бирга глобал бозорда рақобатбардошликни оширади.

Халқаро ташкилотлар глобал иқтисодиётнинг мустаҳкам ва барқарор ривожланишини таъминлашда муҳим роль ўйнайди. Улар нафақат давлатлар ўртасида ҳамкорликни тартибга солиш, балки иқтисодий жараёнларда барқарорлик ва адолатли иштирокни таъминлайди. Халқаро ташкилотларнинг асосий вазифалари қуйидагилардан иборат:

Молиявий барқарорлик ҳар бир давлатнинг иқтисодий фаолиятида муҳим омил ҳисобланади. Халқаро валюта жамғармаси (ХВЖ), Жаҳон банки ва минтақавий

молиявий институтлар бу вазифани амалга оширади. Улар валюталар курси барқарорлигини таъминлаш, молиявий инқирозларнинг олдини олиш, бюджет ва кредит сиёсатини мувофиқлаштириш билан шуғулланади. Шунингдек, молиявий ёрдам ва кредит механизмлари ривожланаётган мамлакатларга иқтисодий барқарорликни сақлашда ёрдам беради.

Савдо муносабатлари давлатлар иқтисодиётида марказий аҳамиятга эга. Жаҳон савдо ташкилоти (ЖСТ) каби халқаро институтлар давлатлар ўртасидаги савдо қарама-қаршиликларини камайтириш ва бозорлар орасида тенг рақобатни таъминлаш вазифасини бажаради. Улар тарифлар, импорт-экспорт қоидалари ва савдо келишувларини мувофиқлаштириш орқали глобал савдони самарали тартибга солади. Бу жараёнда Халқаро савдо қоидалари ва стандартлар ишлаб чиқиши натижасида иқтисодиётда ноаниқликлар камайди ва инвестиция муҳити яхшиланади.

Халқаро ташкилотлар ривожланаётган ва ривожланган мамлакатлар орасида капитал оқимини тартибга солиш ва рағбатлантиришда муҳим функцияни бажаради. Улар инвестиция учун қулай муҳит яратиш, хорижий капитални жалб қилиш ва ташқи инвестиция хавфини камайтириш учун техник ёрдам кўрсатади. Шунингдек, улар давлатларга инвестиция лойиҳаларини молиялаштиришда кўмаклашади ва стратегик ривожланиш йўналишларини белгилашда маслаҳатлар беради.

Халқаро ташкилотлар глобал иқтисодий барқарорликни таъминлаш билан бирга камбағаллик ва ижтимоий нобарқарорликка қарши курашади. Жаҳон банки ва БМТнинг турли дастурлари ижтимоий ривожланишни рағбатлантириш, таълим, соғлиқни сақлаш ва инфратузилма лойиҳалари орқали камбағалликни камайтиришга қаратилган. Бу вазифалар ривожланаётган мамлакатларда иқтисодий ўсиш ва ижтимоий барқарорликни таъминлайди, шу билан бирга глобал миқёсда ижтимоий тенгликни мустаҳкамлайди.

Халқаро ташкилотлар глобал иқтисодиётнинг самарали ва барқарор ривожланишида муҳим рол ўйнайди. Улар миллий давлатлар ва компаниялар орасида муносабатларни мувофиқлаштириш, молиявий барқарорликни таъминлаш ва инвестицияларни рағбатлантиришда асосий восита сифатида хизмат қилади. Халқаро ташкилотлар ўз фаолиятида турли соҳаларда қатор асосий вазифаларни бажаради, улар иқтисодий ҳамкорликни мустаҳкамлайди ва глобал иқтисодиётни барқарорлаштиришга ёрдам беради.

Йирик халқаро ташкилотлар глобал иқтисодиётда муҳим роль ўйнайди. Улар давлатлар, компаниялар ва турли соҳалар ўртасида ҳамкорликни мувофиқлаштириш, молиявий барқарорликни таъминлаш ва иқтисодий ривожланишни кўллаб-қувватлаш учун турли йўналишларда фаолият юритади. Ушбу ташкилотлар ўз аъзоларига молиявий ёрдам, маслаҳатлар ва техник кўмак кўрсатади. Қуйида уларнинг асосий фаолият йўналишлари ва вазифалари кенгроқ баён қилинади.

International Monetary Fund (IMF) (Халқаро валюта жамғармаси) глобал молиявий барқарорликни таъминлашда асосий рол ўйнайди. ХВЖ давлатларга молиявий ёрдам

кўрсатади ва иқтисодий сиёсат бўйича маслаҳатлар беради. Унинг асосий вазифалари қуйидагилардан иборат:

- Давлатларнинг валюталари ва молиявий тизимларини барқарорлаштириш.
- Иқтисодий инқирозларга қарши чора-тадбирлар тайёрлаш ва молиявий ресурс

тақдим этиш.

- Иқтисодий сиёсатни такомиллаштириш бўйича маслаҳатлар бериш ва давлатларга ривожланиш стратегияларини ишлаб чиқишда ёрдам кўрсатиш.

ХВЖнинг маслаҳатлари ва кредитлари мамлакатларнинг иқтисодий сиёсатини самарали бошқаришга ёрдам беради ва глобал молия бозорида барқарорликни сақлашга хизмат қилади.

World Bank (Жаҳон банки) иқтисодий ривожланишни қўллаб-қувватлаш ва камбағалликни қисқартиришда асосий институт ҳисобланади. У давлатларга турли лойиҳаларни амалга ошириш учун қарз ва грантлар тақдим этади. Жаҳон банкнинг асосий йўналишлари қуйидагилар:

- Инфратузилма лойиҳаларини молиялаштириш (транспорт, энергетика, сув таъминоти ва ҳ.к.)

- Соғлиқни сақлаш, таълим ва ижтимоий хизматлар соҳасида лойиҳаларни қўллаб-қувватлаш

- Иқтисодий сиёсати ва бошқарув тизимини ривожлантириш бўйича маслаҳатлар бериш

Жаҳон банкнинг ёрдами мамлакатларда барқарор иқтисодий ривожланиш ва ижтимоий барқарорликни таъминлашга қаратилган.

Халқаро ташкилотлар ривожланаётган мамлакатларда иқтисодий барқарорликни ва узоқ муддатли ўсишни таъминлашда муҳим роль ўйнайди. Улар турли механизмлар орқали инвестиция муҳитини яхшилашга, инфратузилмани ривожлантиришга ва иқтисодий ўсишни рағбатлантиришга қўмаклашади.

Биринчи навбатда, халқаро молиявий институтлар, масалан, Халқаро валюта жамғармаси ва Жаҳон банки, ривожланаётган мамлакатларга кредитлар, грантлар ва техник ёрдам кўрсатади. Бу маблағлар асосан инфратузилма лойиҳаларига — йўллар, темир йўллар, энергетика объектлари ва сув таъминоти тизимларига йўналтирилади. Шу орқали давлатлар ички бозорларини ривожлантириш ва иқтисодий фаолиятни кенгайтириш имконига эга бўлади.

Иккинчи муҳим йўналиш — инвестиция муҳитини яхшилаш. Халқаро ташкилотлар хорижий инвесторлар учун қонуний ва иқтисодий барқарорликка эга муҳит яратишда қўмак беради. Бу давлатларнинг ташқи инвестицияларни жалб қилиш салоҳиятини оширади, хусусий сектор фаолиятини рағбатлантириб, иш ўринлари ва иқтисодий ўсишни таъминлайди.

Ўзбекистон мустақилликдан кейин халқаро ташкилотлар билан фаол ҳамкорлик қилиб, иқтисодий ва ижтимоий соҳаларда кенг қўламли ислохотлар амалга оширмоқда. Мамлакатнинг халқаро иқтисодий муносабатлардаги иштироки ягона иқтисодий

соҳалар билан чекланиб қолмай, балки молиявий, савдо ва инфратузилма йўналишларига ҳам кенгаймоқда.

Жаҳон банки, Халқаро валюта жамғармаси (ХВЖ), Европа тикланиш ва тараққиёт банки каби ташкилотлар Ўзбекистондаги иқтисодий ривожланишни қўллаб-қувватлайди. Улар асосан молиявий ёрдам, техник маслаҳатлар ва ислохотларнинг самарадорлигини баҳолаш билан шуғулланади. Мазкур ҳамкорлик натижасида Ўзбекистонда инвестиция муҳити яхшиланмоқда, хусусий сектор ва кичик бизнес фаолияти рағбатлантирилмоқда.

Шунингдек, халқаро ташкилотлар Ўзбекистонда инфратузилмани ривожлантиришда ҳам муҳим аҳамият касб этади. Йўллар, транспорт алоқалари, энергетика объектлари ва сув таъминоти тизимлари модернизация қилинмоқда, бу эса ички бозорлар ва экспорт имкониятларини кенгайтиради.

Илмий ва техник ҳамкорлик ҳам аҳамиятли соҳалардан бири ҳисобланади. Университетлар, тадқиқот марказлари ва хусусий сектор ўртасидаги ҳамкорлик орқали инновациялар жорий қилинаётгани ва юқори технологияли лойиҳалар амалга оширилаётгани кузатилмоқда. Бу жараёнлар Ўзбекистоннинг глобал иқтисодий интеграциядаги ўрнини мустаҳкамлайди.

Хулоса қилиб айтганда, халқаро ташкилотлар глобал иқтисодиётда молиявий барқарорликни сақлаш, савдо муносабатларини тартибга солиш, инвестицияларни рағбатлантириш ва камбағалликни қисқартириш орқали бутун дунё иқтисодиётининг барқарор ва самарали ривожланишига муҳим ҳисса қўшади. Уларнинг фаолияти нафақат иқтисодий барқарорликни таъминлайди, балки глобал интеграция, инновация ва ижтимоий тараққиётни ҳам рағбатлантиради. Халқаро валюта жамғармаси, Жаҳон банки ва Жаҳон савдо ташкилоти каби йирик халқаро ташкилотлар глобал иқтисодиётда муҳим функцияларни бажаради. Бу ташкилотлар фаолияти мамлакатларда иқтисодий барқарорлик, молиявий самарадорлик ва ижтимоий ривожланишни таъминлашда ҳал қилувчи аҳамиятга эга. Ўзбекистон ва халқаро ташкилотлар ўртасидаги ҳамкорлик молиявий қўллаб-қувватлаш, инвестицияларни рағбатлантириш, инфратузилмани модернизация қилиш ва инновацион ривожланиш орқали мамлакат иқтисодиётини барқарор ривожлантиришда муҳим восита сифатида хизмат қилади.

References

1. Suyunov D. X. Corporate governance mechanism: problems and solutions. Monograph // T.: Academia. – 2007. - Т. 200.
2. Suyunov, D., and Elmurod Abdusattorovich Khoshimov. "Methodological aspects of assessing the effectiveness of corporate governance in joint-stock companies. Scientific electronic journal" Economics and innovation technologies " 2 (2018).

3. Suyunov D. H. The main problems of corporate governance and ways to solve them //EPRA International Journal of Economic Growth and Environmental Issues (EGEI) ISSN. – S. 2321-6247.
4. Suyunov D. H. The main problems of corporate governance and ways to solve them //EPRA International Journal of Economic Growth and Environmental Issues (EGEI) ISSN. – S. 2321-6247.
5. Davletyarov M. A., Suyunov D., Kenjabaev A. T. Digitalization of the economy: concepts, problems and implementation strategy //Spectrum Journal of Innovation, Reforms and Development. – 2023. – T. 12. – S. 209-218.
6. Davletyarov M. A., Suyunov D., Kenjabaev A. T. state regulation of digital transformation of the economy // American Journal of Business Administration, Economics and banking. – 2023. - T. 9. - S. 145-150.